

שמעתא עמיקתא

גליון מיוחד | סוכות | תשפ"ה | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

משיעורי

הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

טעה השי"ן ואמר קדיש לאחר הלל (לנוהגים להקיף אחר הלל)
אם טעה השי"ן ואמר קדיש תתקבל אחרי הלל יאמרו ההושענות אחרי הקדיש ואי"צ לומר שוב פעם קדיש תתקבל. (רבבות אפרים (חי"א סי' תכז)).
להחזיר ס"ת לאחר ההקפה (לנוהגים להקיף לאחר הלל)
לאחר ההקפה יש להחזיר הס"ת לארון הקודש ושוב להוציאו לקריאת התורה. [פרי השדה (חי"ג סי' קע אות ב)]. ויש נוהגים כשמוציאים הס"ת אומרים בריך שמיא כו' ולאחר ההושענות מיד קוראים בו.
אין ספרי תורה
י"א שבמקום שאין ס"ת אין להקיף. [בכור"י (סעי' תרס ס"ק ב)]. ועל כן המתפלל ביחידות לא יקיף. [אי"א מבטאטש (מד' תני' סי' תרנ"ג על סעי' ח)]. ויש חולקים שאף באופן זה ניתן להקיף. ועל כן אף היחיד המתפלל בביתו יכול להקיף סביב שלחן ואם אין לו סביב כסא (ויניח עליו תנ"ך). [עיי' בבן איש חי (שנה א' פ"ר האזינו אות טו) ובכח"י (אות ב)].

הושענא רבה

יום שביעי של החג הוא הושענא רבה. [שו"ע (סי' תרסד סעי' א)]. ועיי' בלבוש (אות א) ובכח"י (אות א) הטעם שקוראים ליום זה הושענא רבה.
השכמה להתפלל
בהושענא רבה משכימים להתפלל. [עיי' במטה משה (סי' תתקנח) שיש חמש השכמות בשנה: ר"ה, יוה"כ, ה'ור"י ת"י ופורים]. ועיונין להלן שיש נוהגים להיות ערים כל הלילה.

סדר התפלה
נוהגים להרבות במזמורים כמו ביו"ט. [שו"ע (שם)]. ואין אומרים נשמת (כי באמת הוא חול), ואומרים: מזמור לתודה, ואומרים: אין כמודך, שמע ישראל כו', בניגון של יו"ט, ואומרים קדיש שלאחר תפלת מוסף בנגון יו"ט. [רמ"א (שם) ומ"ב (סי"ק ג-ד)]. וי"א שיש לומר "ותעריב" בחזרת השי"ן של מוסף כמו ביו"ט. [הגרש"י א"צ"ל (תורת המועדים סי' ו)]. ובלוח אר"י שלא הביא שיש להחזיר. לפי שבחג נידונין על המים והוא גמר החתימה ואומרים למנצח מזמור השמים משפירים ושאר מזמורים וקדושת מוסף נעריצך (לפי נוסח אשכנז) כמו ביו"ט. [מ"ב (סי"ק ב)].

יש לומר פזמון זכור ברית כשיש מילה בהושענא רבה, ואומרים אותו קודם אנא אזון חין כו'. [רמ"א (שם)]. ויותר טוב לאומרו קודם החריו הבט לברית. [מ"ב (שם סי"ק ו)].

קריאת ספר דברים
יש מקומות שנוהגים לקרוא בליל הושענא רבה כל ספר דברים מתוך ספר תורה. [משמרת שלום (סי' מה בהגה) ונימוקי אורח (סי' סי' תרסט)]. ולא מברכים על קריאה זו. [מנח"י (חי"ח סי' פד אות ב)]. וכן דעת הגר"ש ואזנר א"צ"ל (ד' מינים כחלכתם פ"ח הגה 21). ועיי' במשיב דבר (חי"א סי' טז)].

עשיית מלאכה
אין גרילין לעשות מלאכה של חול עד אחר יציאה מבה"כ. [רמ"א (שם)]. ויש מסירין מעצמן אפילו הכיס של מעות. [מ"ב (שם סי' ח)]. ומ"מ כתב הבן איש חי (שנה א' וזאת הברכה אות ה) שאין לבטל משום זה מצות צדקה בזמן התפלה לנוהגים לעשות כן].

ריבוי נרות
מרבים קצת נרות כמו ביה"כ. [שו"ע (סי' תרסד סעי' א)]. לפי שבחג נידונין על המים וכל חיי האדם תלויין במים והכל הולך אחר החיתום. [מ"ב (שם סי"ק ז)].

מפליה
המזדקדים נוהגים לטבול עצמן קודם עלות השחר, כמו בערב יוה"כ. [רמ"א (שם)]. וטוב יותר לטבול מבערב כדי ללמוד כל הלילה בקדושה. [מ"ב (סי"ק ח)].

נשח"מ
נכון להקמיע מתשח"מ בהושענא רבה אם לא בליל טבילה. [מ"ב (סי"ק ח, סי' תצד סי"א וסי' רמ סי"ק ז)].
תיקון ליל הושענא רבה
נוהגים ישראל להיות נעורים בליל ערבה. [מ"ב (שם סי"ק א)]. ועיי' בגליון רס"ו שהארכנו בס"ד בדנין הער כל הלילה.

תפלה על המים
מרבין תחנונים על המים. [רמ"א (סי' תרסד סעי' א)].

קייטל
יש נוהגים ללבוש הקייטל כמו ביוה"כ, לפי שבחג נדונים על המים. [רמ"א (סי' תרסד סעי' א)]. ובמדינתנו נהגו ללבוש בגדי שבת לבד השי"ן שלבוש הקייטל. [מ"ב (שם סי"ק ט)].

הקפת הבימה
ביום השביעי של החג מקיפים את הבימה שבעה פעמים, זכר למקדש שהיו מקיפים את המזבח. [שו"ע (סי' תרס סעי' א)].

הוצאת ספרי תורה
מוציאים שבעה ס"ת על הבימה ביום שביעי. [רמ"א (סי' תרסד סעי' א)]. ועיי' בלבוש (סי' תרסד אות יא) שיש נוהגים שלאחר כלל הקפה מחזירין ס"ת א']. ויש מקומות שמוציאים כל ס"ת שבהיכל. [רמ"א (סי' תרס סעי' א וסי' תרסד סעי' א)]. וי"א שלנוהגים כן יש להוציא אף ס"ת הפסולים. [הגר"י"ק א"צ"ל (ארחות רבנו ח"יב עמ' ש)].

להעמיד נר דולק בארון הקודש
מה שנוהגין להעמיד נר דולק באה"י ראוי למנוע מזה. [עיי' מ"ב (סי' קנ"ד סי"ק לא)]. וכן הוא בלוח אר"י.
אמירת ההושענות
אומרים ההושענות כסדרן עד אערוך שועי. [לוח אר"י לגרימ"ט]. ואח"כ מתחילין תתנו כו'. [לוח אר"י לגרימ"ט].

הקפה בלולב (הושענות)
י"א שמקיפים בלולב (עם ד' המינים) ולא ערבה (של ההושענות). וי"א שהמנהג הוא להקיף בלולב וערבה. [שו"ע (סי' תרסד סעי' ג)]. וי"א שיותר טוב שלא ליטלה עם הלולב כלל, וכן הוא מנהג בני אשכנז, [רמ"א (סעי' ז) ומ"ב (סי"ק כז)]. ועיי' ברמ"א (סי' תרס סעי' ב)], וגם הוא מנהג בני ספרד. [כה"ח (סי' תרסד אות לב) ע"פ האר"י ז"ל. ועיי"ש דמי שאין לו לולב אין להקיף בערבה לבד, עיי"ש טעמיו].
באופן שאין לולב בעיר יש להקיף בערבה. [מ"ב (שם סי"ק טו וסי' תרס סי"ק ז)]. וכתב הפמ"ג (מו סי"ק ג) ש"מבשרא ימי הסוכות אין לולב בעיר לא יקיפו כלל, כמו בשבת שאין מקיפין].
התיר קשר הלולב
נוהגים להתיר אגודו של לולב. [רמ"א (סי' תרסד סעי' א)]. ויש נוהגים להסיר כל טבעות הלולב אפילו אלו שמחזיקים הדסים וערבות והלולב יחדיו. ויש מסירים רק אלו שבלולב. [עיי' בבכור"י (סי' תרסד סי"ק ז) בשם מהרי"ל (תפלת חג הסוכות אות ח) שיש להתיר את האיגוד מחציו ולמעלה ולא סיר האיגוד של הלולב, הדסים והערבות. ועיי' בארחות רבנו (עמ' שח)].

הלכות מצויות לשמחת תורה

שמחת בית השואבה

זכר לשמחת בית השואבה
חסידיים ואנשי מעשה עושים לזכר שמחת בית השואבה להיות נעורים בלילות של חוה"מ סוכות ולהרבות בזמירות ושבחים. [מ"ב (סי' תרסא סי"ק ב)].

אבל על אביו ואמו תוך י"ב חדש (או תוך ל' על שאר קרובים) יכול להשתתף בשמחת בית השואבה באמירת שיר המעלות, ולא ברקודים. [גשר החיים (חי"א פכ"ג עמ' רס אות ז)]. ויש מתיירים להשתתף אף בריקודים, אבל לא כשישנה תזמורת. [בצל השבת הלוי (חוה"מ כחלכתו פ"י"ב אות מב ובהוספות ותיקונים שם)]. ועכ"פ ראשי להיות שם בשעה שמנגנין בכלי שיר. [נטעי גבריאל (אבלות ח"יב פ"ל אות ב) ע"פ שו"ת פרי האדמה].

הושענות

הקפות
נוהגים להעלות ספר תורה על הבימה ולהקיפה פעם אחד בכל יום ובשביעי ז', פעמים. [שו"ע (סי' תרס סעי' א) ומ"ב (סי"ק ב)]. ומקימים את הבימה כי היא נשאת לנו במקום מזבח כמבואר בש"ס [מגילה ל"א] שהשיב הקב"ה לאברהם אבינו שכל זמן שיהיו קוראין בניך לפני בסדר הקרבנות מעלה אני עליהן כאלו מקריבין לפני וכו'. [מ"ב (סי"ק א)].

לאיזה צד מקיפים
ההקפות הם לצד ימין. [שו"ע (סי' תרס סעי' א)]. ולפי שהס"ת על הבימה והצבור אנשי מזרח צריכין להקיף פניהם כלפי ס"ת קודם שיתחילו להקיף ואז ממילא הוי צפון ימין שלהם, וסדרן בהקפה הוא צפון מערב דרום מזרח. ובמקומות שחזון עומד נגד ההיכל אין מן הנכון שיהפוך פניו מתחלה שיהיה אחוריו נגד ההיכל מ"מ צריך להקיף ג"כ לצפון עם הצבור אף שאצלו הוא דרך שמאל. [מ"ב (סי"ק ג)].

הקפה סביב הבימה
יש להקפיד להקיף את הבימה הקפה שלימה שאם לאו כן אינה נקראת הקפה. [מזר וקציעה (ד"ה ומנהג)]. ועל כן אין לעבור באמצע הבימה כי אינו מקיף את כולה. [בכור"י (סי"ק ב)].

אחיזת הספר תורה
י"א שמניחים הס"ת על הבימה. [לבוש (סי' תרס אות ב)]. וי"א שצריך לאחוז הס"ת. [פמ"ג (מ"ז סי"א א) ועיי"ש שכן כוננת הלבוש הני"ל]. והמנהג אצל בני אשכנז לאחוז בו. ומ"מ אם לכל הצבור יש לולב י"א שיש להניחו על הבימה. [הגרש"י א"צ"ל (הליכ"ש סוכות פ"י"ב אות א)]. ועיי' בסמוך.

אחיזת הספר תורה או להקיף מזה עדיף
י"א שמי שבידו להחזיק הס"ת או להקיף הבימה אחיזת הס"ת עדיפה. [חיים וברכה (אות עד) בשם הלרוד אמת (להד"א סי' ד אות יד)]. ומ"מ עדיף שיתן לאחר לאחוז עד שהוא יקיף פ"א. [שם]. וי"א שעדיף להקיף הבימה מלאחוז הס"ת. [כה"ח (אות ח)]. ולמעשה אין להשתטט מלהחזיק הס"ת כי אף הוא חשוב עכ"פ כאילו מקיף. [הגר"ח"ק שליס"א (שאלת רב ח"יב עמ' שסד)].

להשאיר ארון הקודש פתוח
יש להשאיר ארון הקודש פתוח עד אחר אמירת ההושענות. [קשו"ע (סי' קלו אות יא) ומועד לכל חי (פלאגי סי' כג אות קג)]. ובני ספרד לא נוהגים כן.

אחיזת הד' מינים
מקיפים הבימה כשאוחזים בד' מינים ואוחזם עד אחר ההושענא. וראוי להחזיקם עד לאחר קדיש תתקבל שלא יראה עליו הד' מינים כמשאוי. [בכור"י (סי' תרנב סי"ק ד)].

אופן אחיזתם
י"א שיש לאחוז הלולב ביד ימין והאתרוג ביד שמאל. [גר"י (סי' תרנא אות יג), חיים וברכה (אות קפא) ובן איש חי (שנה א' האזינו אות יד)], וכן דעת הגרש"י א"צ"ל (שם פ"יא הגה 74) ע"פ המ"ב (סי' תרנא סי"ק טו)]. וי"א שהמנהג שלקוחים הלולב והאתרוג ביד ימין והסדור ביד שמאל. [יפה ללב (ח"יב סי' ג), הגרש"י א"צ"ל (אשר האש חי"ג פ"י"ב אות ב)]. ודעת הבכור"י (סי' תרנא סי"ק יא) שיש לחוש שלא לאחוז ביד א'. וכל אחד ינהג כמנהגו.

מי שאין לו לולב
דעת השו"ע (סי' תרס סעי' ב) שנוהגים להקיף אף מי שאין לו לולב. אולם דעת הרמ"א (שם) שמי שאין לו לולב אינו מקיף, וכן נוהגין.

בשבת
בשבת אין מקיפים. [רמ"א (סי' תרס סעי' א)]. לפי שגם במקדש לא היו נוטלין ערבה בשבת. וכי"ש לפי מנהגינו שאנו מקיפין בלולב ואין הלולב ניטל בשבת. [מ"ב (סי"ק ז)]. ומ"מ אומרים הושענא בשבת. [שו"ע (סי' תרס סעי' ג) דלא כמו מי שנקט שלא אומרים הושענות בשבת]. ופותחין ארון הקודש ואומרים הושענות. [מ"ב (סי"ק ו)]. ואין מוציאין ס"ת על הבימה כיון שאין מקיפין.

[רמ"א (סי' תרס סעי' א) ומ"ב (סי"ק ח)].
אבל על אביו ואמו

מי שאירע לו אבל בחג, אינו מקיף. וכן אבל כל י"ב חדש על אביו ואמו, וכן נהגו. [רמ"א (סי' תרס סעי' ב)]. וטעם הדבר כי כתוב "ושמחתם לפני ד' אלהים שבעת ימים" והוא בשעת הקפה. [מ"ב (סי"ק ז)]. ועיי' בזה בב"ח (אות ט), בערוה"ש (אות ז), בחי"א (כלל קמח אות יט), בדברי מלכ"א (ח"יב סי' צא) ובאג"מ (יו"ד ח"ד סי' סא אות יא)]. וכדי שלא יהיה הדבר בפרהסיא יתן לולבו לאחר להקיף בו והוא יעמוד כמי שאין לו לולב. ויש מקילין בזה והסומך עליהן יש לו על מי לסמוך, ומ"מ ביו"ט ובהושענא רבה יכול להקיף אף לכתחלה. [גשר החיים (חי"א פכ"ג עמ' רז אות ז)]. ומנהג בני ספרד שאין בארע' לו אבל בחג הסוכות מקיף אף האבל עצמו. [ב"י (סי' תרס)], ובאר' האג"מ (שם) דטעמו דהב"י דאין ההקפה ענין שמחה, דהא אדרבה מתפללין אז באמירת ההושענות].

אבל על שאר קרובים
י"א שאבל על שאר קרובים יכול להקיף. [משמעות הרמ"א (שם) שכת' שאבל על א"י"א אינו מקיף. וכן דעת הדגמ"ז (שם)]. וי"א שגם הוא אינו מקיף. [פמ"ג (מ"ז סי"ק ב)], וכן עיקר. [גשר החיים (שם)].

רב בית הכנסת שהוא אבל
רב בית הכנסת שאם לא יקיף יראה הדבר כאבלות בפהרסיא יכול להקיף. [מנח"י (חי"ו סי' סא)]. וי"א שאפשר שהטעם שיש להקל בזה הוא כי הדבר נחשב כצורך גדול וצורך רבים. [אג"מ (יו"ד ח"ד סי' סא אות יא)], ועיי' בערוה"ש (אות ז) שכתב שגדול העיר מקיף והאג"מ ביאר טעמו ע"פ הני"ל].

מתי מקיפים
י"א שמקיפים לאחר מוסף. [כן מבואר בטור (סי' תרס)]. וי"א שכן מנהג בני אשכנז. [ערוה"ש (סי' תרנא אות ב)]. וכן הוא בלוח אר"י לגרימ"ט]. אולם מנהג בני ספרד לאומרו מיד אחרי הלל. [כה"ח (סי' תרס אות ז)]. וי"א שכן מנהג ירושלים ושהוא מנהג ותיקין. [שער"ת (סי' תרנא אות ב)]. ועיי' באג"מ (א"י"ח חי"ג סי' צט) בטעם הדבר]. ויש נוהגים להקיף לאחר הלל, חוץ משבת והושענא רבה שאומרן אחרי מוסף. [מנהגי החזו"א (ד"נים והנהגות פכ"י אות טז)].

זמן התרתו

יש נוהגים להתיר האיגוד לפני אמירת הלל.
[דרכי חיים ושלום (סיי תשצא)].
ויש נוהגים לעשות כן לפני ההושענות.
[סידור יעב"ץ].

אבל בהקפה

אבל על אביו ואמו תוך י״ב חודש (או תוך ל' על שאר קרובים) בהושענא רבה יכול להקיף.

[נשר החיים (ח״א פכ״ג עמ' רז אות ז)].

נטילת לולב בבין השמשות של שמיני עצרת

מי שלא נטל ד' מינים בהושענא רבה והגיע זמן בין השמשות. י״א שאסור ליטלם משום שנכנס בספק טלטול מוקצה ביו״ט. [בכוריי (סיי תרנב ס״ק ב). וכן נקט הכה״ח (שם אות ג) לענין מי שלא נטלם בער״ש חוה״מ והגיע זמן בין השמשות]. וי״א שנטלם בכח״ג. [גימקוי או״ח (סיי תרסה אות א)].

נטילת ערבה

נוטלים ערבה ביום זה, מלבד ערבה שבלולב, ואין מברכין עליה [שו״ע (סיי תרסד סעי' ב)], זכר למקדש שהיו נוטלים ערבה מהלכה למשה מסיני, ובכל יום מו' הימים היו מביאין ערבות וזוקפין אותן הכהנים עד צדדי המזבח ואח״כ באים העם ונוטלין אותן משם ומנענעין אותן. [מ״ב (ס״ק יא). ועי' ברמ״א (שם) שנהגו ששמש בה״כ מביא ערבה למכור, כמו שהיה המנהג בזמן המקדש].

בני הבית בנטילת הערבה

יש שנהגו שכל בני הבית אף הנקבות נוטלים הערבה. [ספר מנהגי דק״ק ורמ״א (סיי רפא)]. ויש שנהגו שאף אלו שלא הגיעו לחינוך נוטלים הערבה. [הגרח״ק שליט״א (ד' מינים כהלכתם פ״ח הגה 31)].

כמה בדים נוטלים

מספיק לטול בד אחד. [שו״ע (שם סעי' ד)]. ומ״מ טוב לכתחלה שיהיה עכ״פ ג' בדין, ובשם האר״י כתבו ה' בדין. [מ״ב (ס״ק טז)]. וכן הוא המנהג הפשוט אצל בני אשכנז ובני ספרד. [ועי' בלוח אר״י שיש מהפרושים שלוקחין ז' בדי ערבה, ושכן נהג הגאון מוהר״ש סלטנ זצ״ל].

שיעור הערבה (מנות העלים ושיעור ארבה)

שיעור ערבה זו אפילו עלה אחד. [שו״ע (סיי תרסד סעי' ד)]. מיהו מכוער הוא להיות עלה אחד בלב אחד, ע״כ נהגו לעשות ההושענות יפים, משום ״זה א־לי ואנוה״י. [רמ״א (שם)]. ושיעור ארכה, כשיעור אורך ערבה שבלולב והוא ג' טפחים. [שו״ע (שם) ומ״ב (סיק יז)]. וכל הפוסל בערבה שבלולב, פוסל בערבה זו. [רמ״א (שם)]. ועי״כ יש ליתור שלא יהיה גזול ולא יבש, ומ״מ אם לא היה יבש אלא כמוש בודאי כשר. [ולכתחלה יותר טוב שיהיה ליתר משום הידור מצוה. [מ״ב (ס״ק יח)]. וכן אם הם ארוכות יש משום הידור מצוה. [חיי״א (ככל קנא אות ג)].

ערבות מורביות

יש נוהגין ליקח ערבות ארוכות וגסות (ערבות מורביות), זכר למקדש שהיו לוקחין ערבה גבוה י' אמות. [חיי״א (שם) ולוח אר״י לגרימ״ט].

קשירת הבדים

י״א דעברה של חו״ר יש לטול הבדים בלתי קשורים, אבל מנהגינו לקשרם. [מ״ב (ס״ק יז)]. יש מקפידים לקשרם בשרבטי ערבה. [מ״א (סיי תרסד ס״ק ד)]. ומנהגינו לקשרם בשרבטי לולב ואין בזה חשש חציצה. [לוח אר״י לגרימ״ט עיפ' רמ״א (שם סיק ז). ועייש' שיש מהפרושים שלוקחין ז' בדי ערבה קשורים בשרבטי ערבה דוקא, ושכן נהג הגאון מוהר״ש סלטנ זצ״ל].

להוציא עלים מהלולב עי״מ לקשור הערבות

י״א שאם אין לו בדין מלולב אחר יכול לקשרם בבדי הלולב שברך עליו. [לוח אר״י לגרימ״ט כי לא הוקצה למצותו יותר מד' טפחים של שעור הלולב כמבואר במ״א (סיי תרמט ס״ק יט) ובמחצת״ש (שם)].

נטילתה בפני עצמה

אינה נטילת אלא בפני עצמה, שלא יאגד דבר אחר עמה. [שו״ע (סיי תרסד סעי' ה). ועייש' (סעי' ז) שאם נטלה עם הלולב בשעה שהוא ידי״ח נטילת לולב יש מי שאומר דאיכא משום כל תוסף. ועי' ברמ״א (סיי תרס סעי' ב)]. כדי שיהא ניכר שהוא לשם מצוה. [מ״ב (ס״ק ב)]. ומ״מ אם יש בידו דבר אחר אין לחוש. [שו״ע (שם)]. כי לא חוששים בזה לחציצה. [מ״ב (ס״ק ב)].

מתי נוטלים הערבה

המנהג הוא שלאחר שהקיף יסיר הלולב מידו ויאחו הערבה לבד לצורך ההושענא, כשאומרים תחנונים על המים. [רמ״א (שם סעי' ז)]. יש נוהגים שלפני אמירת יתענה אמונים" לאחר ההושענות מניחים הלולב ולוקחים הערבה. [מ״ב (סיי תרס ס״ק ח) בשם השליה, ולוח אר״י לגרימ״ט]. ויש נוהגים לעשות כן אחר ההקפות עם הלולב. [חיי״א (ככל קנא אות ג)]. ויש נוהגים לעשות כן לאחר קדיש תתקבל. וכן מנהג בני עדות המזרח. [מ״ב (שם) בשם האר״י זי״ל].

ניענעו הערבה

י״א שצריך לנענע בה, וי״א שיש לחבוט אותה, ונהגו לעשות שתינה, מנענעין בה ואח״כ חובטין אותה. [רמ״א (סיי תרסד סעי' ז)]. ומנענעין כל דרך שמנענעין בלולב. [לוח אר״י. והערה״ש (סיי רסד אות ג) כתי' שאנו לא ידענו ממנהג זה לנענע הערבה]. וי״א שאי״צ לנענע לדי' רוחות. [הגריש״א זצ״ל (תורת המועדים ס״ק ט)].

נטילת ערבה שבלולב

אין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב, אפילו הגביה אותה שני פעמים אחד לשם לולב ואחד לשם ערבה. [שו״ע (סיי תרסד סעי' ו), ועייש' שהביא שיש מקילים היכא הדגביה אותה פעם שני לשם ערבה דיש היכר בזה שהוא לשם מצוה]. ומ״מ זהו דוקא כשהיא אגודה בלולב עם שאר מינים, אבל אם התיר אגדו של לולב לאחר נטילה ונטל הערבה בפני״ע יוצא בה. [מ״ב (ס״ק כא)].

מתי חובטין

יש נוהגים לחבוט הערבה בסוף ההושענות ב״קול מבשר״ השני. וכן מנהג בני אשכנז. [לוח אר״י לגרימ״ט]. ויש נוהגים לחבוט אחרי קדיש תתקבל. [מ״ב (סיי תרס ס״ק ח) בשם האר״י זי״ל. וכן הוא בסידור יעב״ץ. ועי' בלשון החיי״א (ככל קנא אות ג)]. וכן מנהג אצל החסידים.

אופן החבטה

חובט בה על הקרקע או על הכלי פעמים או שלש. [שו״ע (שם)]. ולפי האר״י ז״ל יש לחבוט ה' חבטות דוקא על הקרקע. וטוב לחבוט תחלה על הקרקע ה' חבטות ואח״כ על הכלים להסיר העלין ואי״צ להסיר כל העלין. [מ״ב (סיק יט). ובכיר בשער חציון (אות י) שאם סיר תחלה העלין יכול להיות שיוסר כל העלין וכבר נפסלה הערבה ולא קיים עוד מצות חבטה על הקרקע]. ומה שנוהגין שחובטין עד שיפלו כל העלין, הוא מנהג של תינוקות משום שמחה. [חיי״א (שם)]. ויש נוהגים לחבוט דוקא עי״ג קרקע עולם. [בן איש חי (שנה א' וזאת הברכה אות ז) וכה״ח (סיי תרסד אות לו)].

מנהג בזיון לאחר המצוה

יש מי שאומר שהושענא שבלולב אף על פי שזנרבת אין לפסוע עליה. [שו״ע (שם סעי' ח)]. וה״ה ערבה של הושענא אין לזלזל בה. [מ״ב (ס״ק כח)]. ועל כן אין לזרקם לאשפה. [שעה״צ (אות כ). ועי' בשו״ע (סיי כא סעי' א) שילדעו מותר לזרקא לאשפה, אבל אסור לעשות עמה תשמיש מגינה]. אלא ישרפנה. [חיי״א (ככל קנא סוף אות ג)]. ועי' עוד בסמוך.

הנאה מהערבה

אסור ליהנות מן הערבה לאחר נטילתה, אם לא התנה עליה מעיקרא כי הוקצה למצותה לכל אותו יום. [שו״ע (סיי תרסד סעי' לו)].

להבט בערבה שהבט בה הביר

מותר לחבוט בערבה שחבט בה אחר, כי אף שאסורות בהנאה מ״מ אינם אסורות רק בהנאה אחרת. [שבת הלוי (ל״ב סי' נח ד״ה ומה ששאל)]. ומותר לעשות כן אף לכתחלה כל שלא נשרו העלין לגמרי. [הגרש״א זצ״ל (הלכיש פ״ב הגה ז)]. אלא שלמעשה נוהגים סלסול בזה ומיחדים לכל או״א ערבה בפני עצמה. [שבת הלוי (שם)].

שריפת השריפתנות בערב פסח או זריקתה על גבי ארון קודש

יש נוהגים לשרוף ההושענות כשאופה מצות מצוה. [רמ״א (סיי תרסד סעי' ט)]. ויש נוהגים לשרוף את החמץ עי״י ההושענות. [מהרש״ם (ח״ד סי' נז) ומועדים וזמנים (ח״ב סי' קלא הגה ד). ובדרכי חיים ושלום (סיי תשצג) כצב שאין לנהוג כן]. ואם אין לו מקום לשומרן כראוי עד זמן פסח עדיף שרפן כדי שלא יבואו לזלזל בהן. [כה״ח (שם אות טט)]. ויש נוהגים לזרוק ההושענות על גבי הארון קודש. [מהרש״ם (ח״ד סי' נז) ומועדים וזמנים (ח״ב סי' קלא הגה ד). ובדרכי חיים ושלום (שם) כתי' שאין לנהוג כן].

דינים שונים

עשיית מעודה

נהגו לעשות סעודת יום טוב בהושענא רבה במאכלים טובים, ומ״מ אין להרבות במאכל לשובע עד שלא יהיה ערב לאכול בליל שמיני עצרת לתיאבון. [ערה״ש (סיי תרסד אות י)].

קביעת סעודה ערב שמיני עצרת

אין לקבוע סעודה מתשע שעות ולמעלה (חצי שעה לפני זמן מנחה קטנה ולמעלה) כדי שיאכל בלילה לתיאבון. [מ״ב (רסיי תרסח) ובאוה״י (סיי תקסז ד״ה ממנחה). ועי' עוד בסיי תקכ״ט סעי' א'].

אפילה בסוכה

אע״פ שנמר מלאכול ביום השביעי שחרית, לא יסתור סוכתו. [שו״ע (סיי תרסו)]. דהא כל היום חובתו לישן ולשנן שם ואי איקלע ליה סעודתא צריך לאכול בגוה. [מ״ב (ס״ק א)]. אבל מוציא הוא את הכלים ממנה מזמן מנחה קטנה ולמעלה, ומתקן את הבית לכבוד יום טוב האחרון. [שו״ע (שם) ומשי״כ מנחה קטנה הוא מהמ״ב (סיק ב)]. ובחו״ל, שצריך לישב בה בשמיני, גמר מלאכול ביום השמיני אם אין דעתו לאכול עוד יכול להוריד כליו ומפנה אותם ממנה ממנחה קטנה ולמעלה. [שו״ע (שם) ומ״ב (ס״ק ח-ט)].

פרידה מהסוכה

יש נוהגים כשיוצאים מהסוכה לומר יה״ר שנזכה לישב בסוכה של לוויתן, ובפרידה של רגש יוצא מהסוכה. [רמ״א (סיי תרסז סעי' א)]. ואם לא נפרד מהסוכה ערב שמיני עצרת יכול להפרד ממנה במוצאי חג. [כן מבואר בדרכי״מ הארוך (סיי תרסז אות ב) בשם הכל בו בשם מהר״ם].

שנים מקרא ואחד תרגום

זמן של קריאת פרשת וזאת הברכה

פרשת וזאת הברכה י״א שיעקר זמן קראתה הוא בליל הושענה רבה. [פמ״ג (שם א״א ססי״ז). וכן הוא עי״פ האר״י ז״ל חו״ד בברכי״י (ס״ק ד) והביאו השע״ת (ס״ק ד). וכן פסק הבן איש חי (שנה א' וזאת הברכה אות טו). וי״א שיעקר זמנה הוא בשמחת תורה. [גר״ז (שם אות ט)]. ולמעשה עדיף לקרותה בליל הושענא רבה. [ועי' במ״ב בסיי רפ״ה (ס״ק יח) שכת' עי״פ השע״ת שיקראנה בחו״ר ואם קרא ביום שמ״ע לא הפסיד. ובסיי תרס״ט (ס״ק ד) כתי' שבליל ש״ית יקרא שמותיו שעתה הוא זמנה. וצ״ל דמשי״כ לקרותה בחו״ר היינו עי״פ האר״י ז״ל (שהובא בשע״ת המובא במ״ב (שם) דס״ל בכל שבוע יש לקרותה מער״ש, ובסיי תרס״ט כתי' עי״פ שאר הפוסקים שנקטים דאף בשבת היא עיקר זמנה. ובלוח אר״י הביא לקראתה בחו״ר. וכן הובא בארחות רבינו (ח״ב עמי' ש אות ז)]. ומ״מ אין אם קרא הפרשה משבת במנחה אחרי שקרא בה בצבור יצא. [כן משמעות הפוסקים שסתמו שניתן להתחיל כל הפרשיות לקראותם ממנחה בשבת, עי' בשו״ע (סיי רפא סעי' ג) ומ״ב (ס״ק ז)]. וכן פסקו השבט הלוי (ח״י סיי עח) והגרני״ק צצ״ל (חוט שני שבת ח״ד פ״ז אות א)].

עד מתי אפשר לקרותה

י״א שאפשר לקרוא פרי' וזאת הברכה עד שקוראים פרשת בראשית ביום שמחת תורה. [נכן מטה יהודה (סיי רפא ס״ק ד) הובא להלכה בכה״ח (שם אות כו) שאפשר להשלים הפרשיות עד קריאה זו]. וי״א שרשאי לקרותה כל אותו יום. [משמעות השו״ע, הרמ״א ונו״כ שלא כתבו כהמט״ן]. והעיקר כדעה השניה. [הגרני״ק צצ״ל (שם)].

בן ארי בחו״ל

בן אר״י השווה בחו״ל בדיעבד יכול לקרותה אף ביו״ט שני בחו״ל שהוא שמחת תורה. [קצות השלחן (סיי עב בדה״ש סי' ט). ואעי״פ שמבואר להלן בשם העקרי הד״ט שיש לנהוג כמנהג המקום יי״ל דשאני חתם דימירי לענין שיקרא יחד עם הצבור דשם ולא בזמן אחר שונה ממנהג המקום, אבל הכא שבכל אופן נמצא אותה עם הצבור דשם אפשר יי״ל שעדיף שיקיים אף לפי מנהג מקומן].

בן חו״ל באר״י

בן חו״ל השווה באר״י ישלים לכתחלה עד שמיני עצרת. [כמבואר בעקרי הד״ט (סיי כב אות ג) בשם ספר מראית העין (למחית סי' כ אות ד) שבתחלה עליו לנהוג כמנהג המקום]. ואם לא קרא יכול להשלים עד יו״ט שני (שמחת תורה) אע״פ ששמע כבר פרשת וזאת הברכה. [כן בשמע מהעקרי הד״ט שם שרק לתחלה עדיף שיקרא עם הצבור שהוא נמצא שם. וכן פסק הקצות השלחן (שם)].

שכח להשלים עד מוצאי יו״ט

אם שכח להשלים פרשת וזאת הברכה בשמחת תורה, בדיעבד ישלימנה למחרת. [דהרי ניתן להבדיל בכל אותו יום כמבואר במ״ב (סיי רצט ס״ק טז). ועי״כ דמי להא דנקטו הפוסקים שניתן להשלים עד יום ג' משום שניתן להשלים הבדלה. ויש חלק. ועי' עוד בקצוה״ש (סיי עב בדה״ש ס״ק ט)]. ואם חל שמחת תורה בשבת יכול להשלים עד יום שלישי (ועד בכלל). [קצוה״ש (שם). ועי' בזה בשמעתא עמקתא גליון שני״ו].

השלמות שאר הפרשיות

אם איחר להשלים פרשיות של אותה השנה שנים מקרא ואחד תרגום בדיעבד יכול להשלימם עד שמחת תורה. [שו״ע (סיי רפא סעי' ד)].
התחלת קריאת פרשת בראשית
פרשת בראשית אפשר להתחיל לקרותה מיד לאחר קריאתה בבית הכנסת בשמחת תורה. [שש״כ (פמ״ב הגה ריח). וכן דעת הגרני״ק צצ״ל (חוט שני ח״ד פפ״ז ס״ק א ד״ה קריאת)].

שמחת תורה

שמיני עצרת

יו״ט אחרון של חג הוא שמיני עצרת וקורין לו גם שמחת תורה, לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה. [רמ״א (סיי תרסט סעי' א). ועי' בצ״א (חכ״ב סי' לח אות ב) הטעם שקוראים בפה העם שמחת תורה]. ובחו״ל שעושים שני יו״ט שמחת תורה הוא ביום טוב שני.

ריבוי בירות

לילה ויום יש להרבות בנרות בבהכ״נ לכבוד התורה. [מ״ב (ס״ק ד)]. ובזמנינו שהתאורה היא עי״י חשמל ברוב המקומות לא נהגו להרבות בנרות.

משתה ושמחה

יש לעשות משתה ושמחה בשמחת תורה ולשמוח ברבים בכל מה דאפשר בשמחה של מצוה, ואין לבטל שום מנהג שנהגו לכבוד שמחת התורה. [רמ״א (שם סעי' א) ומ״ב (ס״ק ו)].

אוכל סעודת חג לפני השינה

באר״י אוכל בסוכה עד התחלת חג שמיני עצרת, ואין לאכול סעודת חג בערב עד שיהיה ודאי לילה, כל פי עדין מיום שביעי הוא וחייב מן התורה לאכול בסוכה, אך יאכל בלי ברכת לישב בסוכה, ולברך לישב בסוכה א אפטר, משום סתרי אהדדי, שבתפלה ובקידוש מזכיר יום שמיני עצרת. לכן בדיעבד אם נטל ידיו ובירך המוציא לא יכרז לישב בסוכה שכבר קיבל שמ״ע בתפלתו ובקידוש. [מ״ב (סיי תרסח ס״ק ז) ושעה״צ (אות יב)].

ברכת שהחיינו

כשמקדשים מברכים שהחיינו, כי שמיני עצרת רגל בפני״ע הוא. [שו״ע (רסיי תרסח) ומ״ב (סיק ח)].

דיני התפילה

הזכרת חג העצרת בתפלה

לדעת השו״ע (סיי תרסח סעי' א) אומר בתפלה ותתן לנו את יום שמיני חג העצרת הזה. וי״א שיש לומר עצרת בלא ה״א. [מ״ב (סיק ג) בשם הפמ״ג]. לדעת הרמ״א (סיי תרסח סעי' א) אין אומרים ״חגי״, שלא מציונ בשום מקום שנקרא חג, אלא אומרים יום שמיני עצרת. ולמעשה יש לנהוג כדעת השו״ע. [מ״ב (ס״ק ג-ד)].

טעה ואמר חג הסוכות הזה

אם שכח ואמר את יום חג הסוכות הזה ועקר רגליו, י״א שיצא ידי חובה. [נהגות רע״א (סיי תנף על סיני א) חיי״א (ככל כח אות טו) והתנות חכמת שלמה (שם על סעי' א)]. וי״א שאם עקר רגליו חוזר לראש. [ברכ״י (סיי ג) הובא בשערי״ת (סיי תפא אות ג) והשואל ומשיב (מדי שתי סי' כב)]. ולמעשה אם לא סיים הברכה צריך לחזור ל״ותתן לנו״ ולומר כהוגן, [מ״ב (סיי תרסח ס״ק ב) ודעתו שהדין כן לכוי״ט], ואם סיים הברכה (וכ״ש אם סיים תפלתו) יצא ידי חובה. [אגרימ (אורח ח״י סי' צז), הגרש״א זצ״ל (הלכיש סוכות פ״ב אות ח והגה יב) והגרש״א זצ״ל (הלכות והנהגות תשרי סיי תרסח). ועי' בבן איש חי (שנה א' וזאת הברכה ויכח״ח (אות ג) איד כהרעי' בוח)].

הקפות

אכילה לפני מוסף (**קידוש לפני ההקפות**) אע"פ ששסור לאכול יותר מכביצה פת לפני תפלת מוסף, מ"מ נהגו להקל לקדש ולאכול לפני מוסף בשמחת תורה אפילו יותר מכביצה, בפרט כשרבים אוכלים יחד.
לדש בשש"כ (פניב הגה נב), בהלכיש' מועדים פ"ב אות א) בשם הגרש"א זצ"ל, באשרי האיש (פס"ז אות יח) בשם הגרש"א זצ"ל ובתשובות והנהגות (ח"ה סי' קעט ד"ה ונראה), ועי' עוד במי"ב (סי' פט ססי"ק כב וסי' תלא ס"ק ה) ובקובץ תשובות (ח"ב סי' פט ד"ה ובשו"ת בש"ר), והארנו בה בס"ד בשעמעת עמיקתא גליון קצ"ה).

עציבת קידוש בכרבת בית הכנסת

מותר לערוך קידוש בסוכה בשמחת תורה כשאין לציבור מקום אחר ועושים היכר שאינם מכוונים לשם מצוה על ידי שמכניסים לשם גם כלי אכילה כקדרות וקערות וכיוצא (ועי' עוד להלן בדניין סוכה בשמיניג).
[רמ"א (חייט סי' נד) ועיישו שהאכ עדיף כן ברבים אף קי"יל דליכא חשדא].

הוצאת ס"ת מארון הקודש

נהגו במדינות אלו להוציא לשמחת תורה ועשיית ס"ת כספרי תורה שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות, וכל מקום לפי מנהגו.
[רמ"א (סי' תרס"ט סעי' א)]. ועל כן מקום שיש הרבה ס"ת אם אפשר מוציאים כל הס"ת.
[ועי' ברמ"א (שם) ובמשנה הלכות (ח"א"א סי' תקכח)]. אבל אם יש להם ס"ת מרובים והציבור מעט אז די אם מוציאים ז' ס"ת.
[משנה הלכות (שם)].

להעמיד נר דולק בארון הקודש

מה שנוהגין להעמיד נר דולק באר"ק ראוי למונע מזה.
[עיי' במי"ב (סי' קנד ס"ק לא). וכן הבא בלוח אר"ק].

העברת ס"ת ממקום למקום

יש מתינים להביא ס"ת מבהכ"נ אחר שיהו שבעה ס"ת להקיף בשמחת תורה.
[ברכ"י (סי' קלה אות יג)]. ויש אוסרים אם לא שילכו עמו י' אנשים.
[כה"ח (שם אות עז)]. ולמעשה הנוהגים היתר להביא ס"ת כשיש ס"ת מועטים יש להם על מי שיסמכו.
[עיי' במי"ב (ס"ק ט)].

הקפת הבימה

נהגו להקיף עם ספרי התורה הבימה שבעה כ"פ, כמו שמקיפים עם הלולב, והכל משום שמחה.
[רמ"א (סי' תרסט סעי' א)]. יש מקיפין ג"כ ויש י' פעמים כמו בחו"ר וכל מקום לפי מנהגו.
[מ"ב (ס"ק י)]. והמנהג הפשוט לעשות שבעה פעמים.

נתינת ס"ת לקטן

אין לתת ס"ת לתורה לענר קטן אא"כ הוא בן דעת.
[מ"ב (סי' קמו ס"ק כט) והגרש"א זצ"ל (חינוך הבנים למצוות עמי מב)]. ומי"מ ספרים מודפסים מותר לתת אף לקטנים וינהגו בהם בכבוד.

[שבת הלוי (ח"ב סי' קנח)].

הקפות במקום שאין ס"ת

אם אין להם ס"ת, אל יקיפו בחומשים, ואפשר שאם כתובים בגלילה ועיי"ז נראו כס"ת אפשר שאז יקיפו בהם.
[ש"ח יצחק (סי' שכ) ועיישו שכתב דלחידוש גדול לי מה שנהג הגר"מ ספירא מלובלין ז"ל להקיף בבית מדרשו ביום ש"ת עם גמרות משי"ס סלאווטא, דבר שלא מצינו בשום פוסקים קמאי ובתראין].

סדר ההקפות בפחות מעשרה

מותר לעשות סדר ההקפות גם בפחות מעשרה.
[בצל החכמה (ח"ד סי' קיב אות ה)].

יישובה בזמן ההקפות

רבים נהגו לישב בשעת הצורך בזמן ריקודי ההקפות אע"פ שס"ת אינם במקומם, ויש ללמד זכות על כך. ומי"מ בשעת ההקפות בכל אחת משבע ההקפות שהיא עיקר המנהג יש לעמוד.
[הגרש"א זצ"ל (הלכיש פ"ב אות ט), עיישו. ועי' עוד בה בבצל החכמה (ח"ה סי' קלט)]. ויש שנהגו לישב בזמן ההקפות רק כשמחזקים ס"ת בידם.
[הנהגת הזווי"א, כן מובא באחרות רבנו (עמי' שם אות ד), בדנינים והנהגות (פ"כ אות כט) ובתשובות והנהגות (ח"ב עמי' שיט)]. וכן נהג הגרש"א זצ"ל [אשרי האיש פכ"ז אות ב)]. ואפילו מחזיק ס"ת פסול.
[הנהגת הגר"מ זצ"ל (אחרות רבנו שם)].

ריקוד

מותר לרקד לכבוד התורה ביום טוב.
[מ"ב (ס"ק ה)]. והוא הדין שמותר לספק כף אל כף.
[שער הגנין (אות ה)]. ויום זה רגילים לרקד בו אפילו הזקנים בשעה שאומרים קילוסים לתורה, ולכן יש להתאמץ בזה לרקד ולזמר לכבוד התורה כמו שכתבו גבי דוד המלך ז"יה "מפזז ומכרכר בכל עוז לפני ה'".
[מהר"ק (שרש ט) בשם רב הא גאון]. והעידו על האר"י ז"ל שאמר שהמעלה העליונה שהשיג באה לו עיי' שחיה שמח בכל עוז בשמחה על מצוה וגם על הגר"א ז"ל כתבו שהיה מרדק לפני הס"ת בכל כחו.
[מ"ב (ס"ק יא)].

כל אר"י הנמצא באר"י

בן חו"ל הנמצא באר"י בשמיני עצרת רשאי להשתתף בריקודי ההקפות של בני אר"י אע"פ שבני חו"ל אינם נוהגים בשמחה זו אלא ביום התשיעי.
[הגרש"א זצ"ל (הלכיש פ"ב אות יז)].

בני אר"י הנמצאים בחו"ל

בני אר"י הנמצאים בחו"ל, מותרים לערוך הקפות בשמיני עצרת, כיון שגם בקרב בני חו"ל יש מנהגים שונים בדבר.
[הגרש"א זצ"ל (הלכיש פ"ב אות יט)].

קריאת התורה

לילה

אחר ההקפות מחזירים ס"ת להיכל חוץ מאחד שהשי"ץ נוטל ואומר סדר הוצאת ס"ת כמו בשבת (משמע ישראל וכו') וקוראים ג' אנשים בפרשת וזאת הברכה.
[מ"ב (סי' תרסט ס"ק טו). ועי' במי"ב (עם סעי' א) שבהיא שיש נוהגים לקרוא הנדרים שבתורה. ועי' מה ביאר בה המי"ב (ס"ק טו)].

כריכת ס"ת קריאה זו

מברכים על קריאה זו.
[כן מבואר במ"ב (ס"ק טו). ועי' במשנה הלכות (ח"א"א סי' תקכח)].

קדיש אחרי קר"ה בליל שמחת תורה

צריכין לומר קדיש אחר הקריאה או סומכין על הקדיש שאחר עלינו משום שהוא הפסק.
[מב (ס"ק טו)]. י"א שהוא חצי קדיש.
[סידור העיב"ץ (עמי' שסו ס"ה כה) וכן הביא המשנה הלכות (ח"א"א סי' תקכח)]. וי"א קדיש שלם בלי התקבל (ובסיום התפלה י"ל קדיש שלם).
[הגר"מ זצ"ל (שלמי תודה עם התקפ) בגם הגר"י ליס בשם הגר"מ קאמיני (מזמ"ר). ויש מקומות שלא אומרים קדיש כלל.
[משנה הלכות (ח"א"א סי' תקכח) וכן בלוח אר"י לא הביא לומר קדיש זה].

קריאת היום

בשחרית מוציאים שלשה ספרים, וקורין באחד מוזאת הברכה עד סוף התורה, ובשני, בראשית עד אשר ברא אלקים לעשות.
[שו"ע (רס"י תרסח ורס"י תרסט)]. ומניחין ס"ת השלישי אצלו ואומרים חצי קדיש.
[מ"ב (ס"ק יא)]. אולם הס"ת הראשון לא נוהגים להניחו.
[לוח אר"י]. ועיישו שבעהמ"א שלט זצ"ל היו מניחין גם ס"ת הראשון.
[ועיישו עוד שבת' ע"פ התוספותא (תענית פ"א וירושלמי רפ"ב) שהאוחז הס"ת יאחזו בו עד בא זמנו לקרות בו ולא יתנהו לאחר אם לא כשהוא אנוס]. ובשלישי קוראים ביום השמיני עצרת, ומפטיר : ויהי אחריו מות משה.
[שו"ע (שם)]. ובמקום שאין להם רק שני ספרי תורה, קורין בראשון : וזאת הברכה, ובשני : בראשית, וחוזרים ולוקחים הראשון לעניינו של יום, וכן עושין כל מקום דבעינן ג' ספרי תורה ואין להם רק שנים.
[רמ"א (סי' תרסט סעי' א)].

במקום שעושין שני ימים טובים אין מוציאים ביום הראשון אלא שני ספרים, וקורין באחד חמשה בפרשת ראה מלך הבכור.
[שו"ע (שם)]. ואנו מתחילין עשר תעשר אפילו כל בחול ממני שהוא זמן מעשרות ומתנות עדים, אמנם בדעיבד אם כבר בירך אדעתא לקרות כל הבכור א"צ לחזור.
[מ"ב (שם ס"ק יב)]. ואם הוא שבת קורין ז' ומתחילין : עשר תעשר.
[שו"ע (שם)]. ומניחין ס"ת השני אצלו ואומרים ח"ק.
[ע"פ (שם ס"ק יד וסי' תרסג ס"ק א)]. והמפטיר קורא בשני : ביום השמיני עצרת, ומפטיר במלכים : ויהי ככלות שלמה.
[שו"ע (רס"י תרסח ורס"י תרסט)]. ועי' במי"ב (ס"ק יג) שכת' שאם סיים בשבת הפ"ר בחמשת קריאות, לא יאמר קדיש ויחזור ויקרא ב' עולים או עכ"פ עולה אחד לבד המפטיר. ואם אחר קדיש, כל שלא סילק הספר יחזור ויקרא ויאמר קדיש פעם ב', ואם סילק הספר חזרה ויקרא עולה אחד לספר השני וישלם עמו פ' עשר תעשר ואח"כ יקרא למפטיר בחובת היום)].

נתינת עולה לכל מתפלל **והוא על הפרשה כמה פעמים**

נהגו להרבות הקרואים לספר תורה, וקורים פרשה אחת הרבה פעמים ואין איסור בדבר.
[רמ"א (סי' תרסט סעי' א)]. וקוראים עד "מעונה אלקי קדס", אבל משם והלאה אין כופלין ששם מתחילין לקרות לתת תורה.
[מ"ב (ס"ק יג)].

עשרה שומעים

צריך שיהו עשרה שומעים בראשית ובהקריאה ועל כן נכון הדבר שיבחרו עשרה אנשים וישמענו, כי העולם נוהגים קלות ראש בה.
[מ"ב (ס"ק יב)].

להביא ס"ת מבית הכנסת אחר לצורך קריאה זו

המנהג להקיף בשמחת תורה ליקח חז"ת נוספים למקום אחר לקרא, מחמת שרצה כל א' לעלות לתורה ואם לא יביאו יש טרחה גדולה לצבור.
[אג"מ (או"ח ח"א סי' לד). ועי' בה"ח (סי' קלה אות ה) שכת' דבכה"ג נוהגים שי' מלווים הס"ת. והערושה (סי' קלה אות לב) מחמיר אחר בכל גוונא].

לברך על קריאה כמה אנשים יחד

יש מקומות שנוהגין שבשמחת תורה עולין כמה אנשים בבת אחת ומברכים ברכת התורה כולם יחד.
[מ"א (סי' תרסט)]. ויש חולקים על מנהג זה.
[מ"א (שם) ע"פ הירושלמי. ועיי' בפמ"ג (שם) בשם הא"ר שחולק על המ"א שבירושמי אין ראיה. ובברכ"י נקט כהמ"א. ובמשנה הלכות (ח"א"א סי' תקכו) כתי שראה מקום שנהגו כן וביטל המנהג]. ולמעשה נכון לכתחלה שא' יברך והשאר יכונו לצאת בברכתו, או שא' יברך לפניו ויוציא חבירו וא' יברך לאחריה ויוציא חבירו.
[מ"ב (ס"ק יג)].

עילה לקטנים

יש נוהגים שכל קטן הנמצא בבית הכנסת עולה לתורה בשמחת תורה.
[כה"ח (סי' תרסט אות ד)]. ולא יעלו אלא קטנים שהם מגיל תשע ועמלה.
[הגרש"א זצ"ל (הלכיש תשרי פ"ב הגה 52). ובכה"ח (שם כ"ה) שאפי' ילדים רכים כבר ו' כבר ז' מעלים, ואם אינם יודעים לברך אומר לו החזן הברכה מילה במילה].

כל הנערים

נוהגים לקרוא כל הנערים יחד לעלות לתורה לקריאת פ'ר היום.
[רמ"א (שם)]. וכשקורין גדול עם כל הנערים הגדול יברך והנערים ישמעו ויצאו בברכתו.
[מ"ב (ס"ק יב)]. והמנהג שכל הנערים מברכים.
[עיי' במ"ב (ס"ק יד) ובהינדן הבנים למצוות (נהג ר"ז)]. והמנהג שקודם שקורין חתן תורה קורין לכל הנערים כדי לתכנס במצות קה"ת מ"לודל אמר" עד "מעונה".
[מ"ב (ס"ק יג)].

לקריא כל הנערים

אם יש משום טרחה לנשים או לקטנים מחמת אורלך ההמתנה, אפשר לעשות את כל הנערים אחר ז' קרואים קודם שעולים כולם ואין בזה משום שינוי מנהג.
[הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פכ"ז אות טו)].

המלאך הגואל

לאחר הקריאה קודם ברכה אחרונה מברכין אותם ע"פ פסוק המלאך הגואל.
[רמ"א (שם ומ"ב (ס"ק יד)].

פרישת מילות מעל הבימה

נוהגים לפרס בשמחת תורה בעת שקוראים פרשת בראשית טלית מעל הבימה ועל הילדים הנמצאים בכל הנערים, אין בזה משום עשית אהל בשבת ויו"ט מפני שאין דין אהל כלל כי הוא רק באחיות ידי אדם שמחזיקתו ועצם קיומו תלוי בהם בלבד.
[תתלי"ד (סי' שטן אות ט), ושכן הוא במחת שבת (סי' פ ס"ק רכד). וצ"א (ח"י סי' ד)].

התנן תורה וחתן בראשית

העולה לקריאה אחרונה של פרשת וזאת הברכה נקרא חתן תורה. והעולה לקריאת פרשת בראשית נקרא חתן בראשית. וקונים עליות אלו בדמים מרובים וראוי להדר אם אפשר שיהיו הקונים מוכתרים בתורה או עכ"פ מגדולי הקהל.
[מ"ב (סי' תרסט ס"ק א-ב). ועי' ברמ"א (שם) שכתב שנוהגין שהמסיים התורה והמתניח בראשית נודרים נדבות. והוסיף המ"ב (ס"ק י) שביטנו המנהג שכל העולים נודרים נדבות לצרכי בהמ"ד ולהחזיק לומדי תורת]. וגם מי שעלה כבר בפרשה וזאת הברכה יכול לעלות לחתן תורה או לחתן בראשית.
[מ"ב (ס"ק ב)].

קטן להיות חתן תורה

נהגו לסיים התורה אף על קטן העולה, אף על גב שיש"א שדוקא תלמיד חכם צריך לסיים, בזמן קטן שהחזן קורא אין לחוש.
[רמ"א (סי' תרסט סי' א)]. ומי"מ ראוי שיהיה המסיים גדול מוכתר בתורה או עכ"פ אחד מחשובי הקהל כנ"ל.
[מ"ב (ס"ק טו)].

חתן תורה לעלות גם לפרשת בראשית
חתן תורה לא יקרא פרשת חתן בראשית, והטעם כיון שאין הפסק ביניהם שייך פגם לס"ת הראשון שיאמרו פסול היה ולכן קורא מיד בשני, וכ"ז באותו בהכ"נ אבל מי שקרא חתן תורה במהכ"נ זה ודאי שמותר לקרות חתן בראשית במהכ"נ אחר.
[מ"ב (ס"ק ב). ועי' בשערי"צ (אות ג) בשם מהבכ"ר שכתב דלפי זה כשאין להם רק ספר תורה אחת שקורין בו חתן תורה וחתן בראשית ומפטיר, לכאורה החתן תורה יכול להיות גם חתן בראשית, דלא שייך פגם ס"ת, ומשום ברכה בלבטלה ליכא, דהא גם כשקורא בוזאת הבקבהאחר כך חתן תורה, מברך ב' פעמים, ואף על פי כן מותר לכולי עלמא, ולדנא צ"ע].

כחן או לוי לעלות לחתן תורה או בראשית

כחן או לוי יכול להיות חתן תורה או חתן בראשית.
[מ"ב (ס"ק ב)].

בן אר"י להיות חתן תורה ביו"ט שני

י"א שאין לבן אר"י להיות חתן תורה בשמחת תורה בחו"ל.
[חיים שאל (ח"א סי' יג) וצ"א (ח"י"ב סי' ג)]. וי"א שאם הוא ת"ח רשאי לעלות בעילה זו (שהיא עליה נוספת) משום שיש בזה משום כבוד התורה.
[בצל הגאון]. והגרש"א זצ"ל [וי"ט שני כהכלתו פ"ט אות ד בהנהג והחלוקת יעקב (או"ח סי' רכח)].

בן חו"ל הנמצא באר"י יכול להיות חתן תורה בשמחת תורה ביו"ט ראשון.

[טוקצ'נסקי סי' ז אות ו' וכה"ח (סי' תצו אות סא)].

קדיש אחר קר"ה

אומרים חצי קדיש אחר קריאת פרשת בראשית. ואם טעה ואמר קדיש לאחר פ'ר וזאת הברכה צריך לחזור לומר קידש אחר פרשת בראשית.
[אג"מ (ח"א"א סי' קא ד"ה אך בשמחת)].

שאר דיני התפילה

זיכור

מזכירין נשמות.
[מ"ב (סי' תרסח ס"ק טו) ולוח אר"י]. ומנהג ירושלים להזכירם אף בשנה הראשונה לבלילות.
[הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פכ"ז אות ג). ועי' בלבשו (יו"ד סי' שמו) ובפמ"ג (סי' תקנו א"א סי' ג) שנקטים בשבעה הראשונה מזכירים, אבל דעת האחרות חיים (סי' תרסח) שלא מזכירים בשנה זו].

בן אר"י הנמצא בחו"ל

בן אר"י הנמצא בחו"ל יזכיר נשמות ביום א' ביו"ט (כמנהג אר"י) ביחידות, ולא ביו"ט ב' עם הצבור.
[הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פכ"ז אות ו)].

אב הרהמים

אומרים אב הרהמים אף אם יש ברית מילה.
[מ"ב (סי' תרסח ס"ק טו) ולוח אר"י].

נשיאת כפים

יש מקומים שנוהגים שהכהנים לא עולים לדוכן מפני ששכיח שכרות. ויש מקומות שנוהגין לעלות במוסף, ויש עולים רק בשחרית, וכל מקום לפי מנהגו. ואם נושאים כפיהם יזהרו שלא ישתו.
[מ"ב (ס"ק יז)].

הזכרת משיב הרוח ומוריד הגשם

הזכרת גבורות גשמים

מתחילין לומר משיב הרוח ומוריד הגשם, בתפלת מוסף של יום טוב האחרון של חג, ואין מוסקין עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון של פסח.
[שו"ע (סי' קיד סעי' א)]. ואף בחו"ל מתחילים במוסף של יו"ט ראשון.
[כן מבואר בשו"ע (סי' תרסח ססעי ב)].

גשם בקמין או בסגול

יש אומרים שיש לומר "גשם" בקמץ.
[אג"מ (או"ח ח"ד סי' מ אות טו). וכן דעת הגרש"א זצ"ל (מבקשי תורה חמ"ג עמי' נו) ושכן נהג בעל החפץ חיים]. וי"א שיש לאומרו בסגול.
[הגר"מ זצ"ל (אחרות רבנו ח"א"א סי' ט) והגרש"א זצ"ל (הלכיש תפלה פ"ח אות יד)].

טעה והזכיר משיב הרוח בליל שמ"ע או בשחרית

אם טעה והזכיר משיב הרוח וכו' במערב או בשחרית של שמ"ע אינו חוזר.
[מ"ב (ס"ק ב)].

הכרזת משיב הרוח

אסור להזכיר הגשם עד שיכריז השו"ץ.
[שו"ע (שם סעי' ב)]. ואף השו"ץ לא יזכיר רק כשמתפלל בקול רם אבל לא בתפלת הלחש כיון שלא הוכרז מקודם התפלה.
[מ"ב (ס"ק ד)].

הכרזה לפני מוסף

על כן קודם שמתחילין מוסף מכריז השמש משיב הרוח וכו', כדי שהצבור יזכירו בתפלת, וכן נוהגים.
[רמ"א (שם)]. וכן היא דעת השו"ע כמבואר בסיומן תרס"ח סעי' ב'. וכי"כ אליביה המי"ב (ס"ק ה) והכה"ח (אות אא)]. והמנהג באר"י הוא להתפלל תפלת גשם קודם תפלת מוסף והדבר חשוב כהכרזה (כמבואר להלן).
[לוח אר"י והר צבי (או"ח סי' נה). ובאחרות רבנו (ח"א עמי' ט) מובא שאצל החזו"א רק במבואר שינה השו"ץ ההזכרת].

צורת ההכרזה

יש להכריז משיב הרוח ומוריד הגשם (ולא משיב הרוח בלבד).
[מ"ב (ס"ק ו)]. ובמקומות שמתפללים תפלת גשם חושב הכרזה.
[הר צבי (שם)]. ועיי' עוד בסמוך.

הכריז אחד מהתפללים

בדעיבד אם אמר אחד בקול רם בתוך תפלתו מוריד הגשם אף שאסור לעשות כן שהרי לא שמע מן השו"ץ מ"מ מותרת ההכרזה להזכיר בתפלתו דאז גופא כהכרזה דמי. ומי"מ אם לא זכרו שם בתפלה זו א"צ לחזור דיש פוסקים שסוברים דזכרזה או מיקרא אא"כ הוכרז קודם התפלה או ששמעו משו"ץ חזרת התפלה שהזכיר.
[מ"ב (ס"ק ד)].

המתפלל בביתו

כיון שאין להזכיר גבורות גשמים עד אחר ההכרזה כנ"ל, על כן אף אם הוא חולה או אנוס, לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור, לפי שאסור להזכיר עד שיאמר ש"ע. [שו"ע (שם)]. ואפילו אם הוא מתפלל בביתו אסור להזכיר קודם שמתפללין הצבור. [מ"ב (ס"ק) ח.].

ידוע שהכריזו בבית הכנסת

אם ידוע שהכריז ש"ע, אעפ"י שהוא לא שמע, מזכיר, ומטעם זה, הבא לבהכ"ג והצבור התחילו להתפלל, יתפלל ויזכיר, אף על פי שהוא לא שמע משי"צ דמסתמא כבר הכריזו. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק) ח.]. ובני השו"בים כשמתפללין בלא מנין ימתינו בשמיני עצרת מלהתפלל מוסף עד סמוך לסוף שש שעות בדבדאי, לא יאחרו הצבור יותר מלהתפלל המוסף ואז יתפללו מוסף ויאמרו משיב הרוח. [מ"ב (ס"ק) ח.]. ובמקומות שמתפללים מוסף מאוחר יותר כי מאירכים בהקפות וכדו', י"א שימתין והתפלל אחר שש שעות (אע"פ שהדין הוא שכתחלה יש להתפלל מוסף קודם שש שעות). [מקור חיים (אות ב ד"ה ואם)]. וי"א שבאופן זה יתפלל לפני שש שעות ולא יזכיר גשם. [תהליד (ס"ק) א.].

יש כמה מנינים באותו בית הכנסת

יש מסתפקים כשהתפללו מנין מוקדם באותו בית כנסת (כגון ותיקין) והכריזו משיב הרוח כנהוג, אם מועלת הכרזה זו שיחא מותר ליחיד המתפלל שם לאחר מכן להקדים ולומר "משיב הרוח". [ביאור הלכה (שם ד"ה לא יקדים)]. והמנהג שלא להזכיר עד שיכריזו באותו מנין.

שכח לאומרו

בימות הגשמים, אם לא אמר מוריד הגשם (אפילו אם אמר משיב הרוח), מחזירין אותו לראש תפלה. [שו"ע (שם ס"ע ה) ומ"ב (ס"ק) ב.].

נזכר לפני שהתחיל ברכה אחרת (ולא הזכיר גם טל)

מחזירין אותו דוקא כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה. [שו"ע (סי קיד סעי ה)]. ואפ"י התחיל תיבת "אתה" לבד של ברכה שאחריה או התחיל לומר "נקדש" (ש"ל קדושה) חוזר לראש. [מ"ב (ס"ק ב) וביאור הלכה (סי תפז ד"ה תוך)]. אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה (לפני אמרית ברוך אתה כו'), יאמר במקום שנוצר. [שו"ע (שם)]. ומ"מ אם נזכר לאחר שאמר ונאמן אתה להחיות מתים צריך לחזור ולומר ונאמן אתה להחיות מתים אחר הזרחת משיב הרוח ומוריד הגשם, דבעינן מעלין חתימה סמוך לחתימה. [מ"ב (ס"ק ד).] מימי אם לא אמר מעין החתימה סמוך לחתימה אין הדבר מעכב, כ"ח"ח (אות מה) בשם שואל ומשיב (ק' ח"י סי קט). ואף אם סיים הברכה, ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש, א"צ לחזור, אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה. [שו"ע (סעי ה)].

נזכר בשעת חתימת הברכה

אם נזכר לאחר שסיים כשסיים המתים יאמר תיכף משיב הרוח ומוה"ג כנ"ל. [מ"ב (ס"ק) ל.]. ונכון לכתחלה שיאמר מיד כלבי ימתין לאחר כ"ד. [מ"ב (ס"ק) א.]. ומ"מ אם נזכר אחר שאמר השם בלבד לא יגמור מחיה המתים אלא יסיים למדני חוקיך ויהיה כקורא פסוק לבד ודינו כאלו עומד עדיין באמצע ברכה וחוזר למשיב הרוח. [מ"ב (ס"סיק לב).] אולם בלוח אר"י לגרמי"ש (השוענת רבה) כתב דאף בכ"ה"ג יסיים הברכה ויזכיר לפני אותה קדוש].

הזכיר טל

אם לא הזכיר משיב הרוח כו', אבל הזכיר מוריד הטל אין מחזירין אותו, [שו"ע (סעי ה) ומ"מ (סי כו)], ומ"מ אם נזכר קודם הזרחת השם קודם סיום הברכה ויזכר גשם וימשיך תפלתו. [ביאור הלכה (ד"ה אין מחזירין אותו)]. וי"א שבאופן זה אחר שהזכיר מוריד הגשם יחזור "למכלכל חיים" ומשם ימשיך. [הגר"ח שליט"א (אשי ישראל כ"ג"ה הגה ק"ז).] ומשמע מסתמא הביאור הלכה שבכ"ה"ג לא יתחום למדני חוקיך כמבאר לעיל, דיש לחלק דהבא סוף סוף הזכיר מוריד הטל משא"כ הגם שלא הזכיר מידי אלא עתיד להזכיר אחר החתימה, ועיין].

שכח בליל שבת

אם שכח להזכיר מוריד הגשם בליל שבת, יש להסתפק אם יחזור והתפלל, דלא גרע מאם היה מתפלל רק מעין שבע שיצא בדיעבד. [ביאור הלכה (סי קיד ד"ה מחזירין אותו) בשם רע"א. ועי' בזה בדעת תורה למפרשים" (סי ירסח על סעי יג)]. ומ"מ אם שמע ברכת מעין מהש"ץ שבע יל"ח. [ביאור הלכה (סי ירסח ד"ה אל שלא התפלל)].

שאל מטר אחר סוכות

השואל מטר בימות החמה מחזירין אותו [שו"ע (סי קיז סעי ג)], אמנם בין שמחת תורה לאי חשון אם טעה והזכיר מטר באר"י אינו חוזר כיון שהוא זמן גשמים. [הגרש"א זצ"ל (אשי ישראל (כ"ג"ה הגה קפא), הגר"ש"א זצ"ל הובא באשרי האיש (כ"פ"ז אות כד), ועיי"ש שייא בשמו שיחזור ויתפלל בתורת נדבה ויהיה איהו דבר בשומע תפילה. דעת החו"א (ד"נים והנהגות פ"ד אות כז) שחורז]. ובחז"ל, אם עשה כן קודם ששעים יום של התקופה במדינות הצריכות למטר בתחלת החורף צריך לחזור בתורת נדבה. [מ"ב (סי יג)].

סעודת היום

אכילה סעודה יו"ט לפני הצלות

יש מפורסי ספרד שפסקו שיש להזהר לכתחלה לסעוד סעודת יו"ט ביום לפני צעות ושאף שמחת תורה יש להזהר בדבר. [נאור גליין (ח"ב כ"פ"א אות ד בהגה). וכן דעת הערוה"ש (סי רפח אות ב) לענין סעודת שבת דצריכה להיות קודם צעות. אבל מהמ"ב (סי רפח ס"ק א) מוכח שמותר אף בשבת לקבוע סעודה שניה אף אחר צעות היום]. ולכאורה אין העולם נוהר בזה ואפשר שסומכים על אכילת מזונות שאוכלים אחרי הקידוש שלפני ההקפות. **סעודה של חתן תורה וחתן בראשית** נוהגין שמסיים התורה (המתחיל בראשית קוראים לאחרים לעשות משתה. [רמ"א (שם)]. **השתתפות של אצל מתפלל** אף אבל בתוך י"ב חודש על אביו ואמו יכול לאכול בסעודת של חתן תורה. [מ"ב (ס"ק) ח.].

דיני הסוכה בשמיני עצרת

אכילה בסוכה בשמיני עצרת

אם אין לו מספיק מקום בביתו לצורך שמיני החג וע"כ צריך לאכול בסוכה בשמיני עצרת, צריך (בערב יו"ט) לפחות בסךך מקום ארבעה על ארבעה טפחים לעשות היכר שהוא יושב בה שלא לשם מצות סוכה, שלא יהא נראה כמוסף. [שו"ע (סי תרסח). וביאר המ"ב (סי ד) דאע"ג דאורי פוסל ב"מ אין ההיכר כ"כ אם לא כשפותל בסךך ד' על ד' שהוא שיעור מקום חטוב]. ויעשה ההיכר סמוך לשקיעת החמה כי אפשר שיזדמן לו עוד לאכול בה. [מ"ב (ס"ק) א.].

עוד סוגי היכר

אם לא עשה היכר הנ"ל עד שהתחיל יו"ט, כיון שאינו יכול שוב לפחות הסוכה צריך לעשות היכר אחר, כגון אם היה סוכה קטנה שאסור להניח בה הנר במשך ימי חג הסוכות, יניחנו בה, ואם היה גדולה, שמותר להניח בה הנר, מכניס בה קדרות וקערות וכיוצא בהם, כ"ד לעשות היכר לפוסלה ושכבר נגמרה מצותה. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק ב).] ואין בטטלול הקדרות משום טטלול מוקצה כי הוא טטלול לצורך גופם. [וכ"כ הגר"ש"א זצ"ל (מאור השבת ח"ד עמי רלו הגה קט"ז)]. כשמכניס דברים אלו להיכר א"צ להניחם שם כל ששת היום אלא די במקצת היום. [בשו"ר (שם ס"ק ז) שהרי גם הנר דרכו להתכבות ובכל אופן מהני].

אכילה בשמיני עצרת לפני חז"ל

בחוצה לארץ, ואוכלים בסוכה בלילה ביום, מפני שהוא ספק שביעי, ואין מברכין על ישיבתה, ומקדשין ואומרים זמן. [שו"ע (סי תרסח סעי א)]. אבל לאחר שאכלו סעודתן ביום מנהג העולם שנפטרין מן הסוכה ויושבין בבתיהם, ומ"מ אם מזדמן להם לאכול אפילו בבין השמשות צריך לאכול בסוכה. [מ"ב (ס"ק) ח.].

שינה לפני חז"ל

הרבה אחרונים מצדדין שצריך ג"כ לישן בסוכה בשמיני עצרת בחז"ל. ויש אחרונים שסוברין שאין כדאי לישן בסוכה בשמ"ע לא ביום ולא בלילה דעושה אותו כחול דבשלמא גבי אכילה לא מנכר שם דרך בנ"א לפעמים לישב בצל סוכה אפילו שלא לשם מצוה משא"כ בשינה. ומנהג העולם להקל בשינה. [מ"ב (סי תרסח ס"ק) ח.].

אכילת פירות וכדו' בסוכה (לסוברים שלא ישנים בסוכה)

לדעת הפוסקים שסוברין שאין ישנים בסוכה בשמ"ע י"א שה"ה שאין אוכלים אז פירות וה"ה פת פחות מכביצה בסוכה, וכן כל דבר שא"צ לפרוץ עליו ברכת לישב בסוכה בשאר ימי החג. ופי' מקילין בזה, וכן מסתבר כי באכילת פירות וכיוצא בזה דברים שאין חיובים מצד הדין יכול לעשות בשמ"ע כמה שירצה בבית או בסוכה. [מ"ב (סי תרסח ס"ק א)].

אכילה ביום התשיעי בחז"ל

גמר מלאכול ביום השמיני, מוריד כליו ומפנה אותם ממנה. [שו"ע (סי תרסח)]. ואם אין לו מקום בביתו לצורך סעודת החג וע"כ צריך לאכול בסוכה בתשיעי, כיון שאינו יכול לפחות בה מפני שהוא יום טוב, צריך לעשות היכר אחר, כגון אם היה סוכה קטנה שאסור להניח בה הנר במשך ימי חג הוסכות, יניחנו בה, ואם היא גדולה, שמותר להניח בה חתה, מכניס בה קדרות וקערות וכיוצא בהם, כדי לעשות היכר לפוסלה ושכבר נגמרה מצותה. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק ב)]. ועדיף שיעשה כן ביום התשיעי עצמו או בסוף השמיני, כי אולי יטעך לאכול בה. [ע"י במ"ב (ס"ק) א.].

בן חז"ל הנמצא באר"י שלא יאכל בשמיני עצרת בסוכה.

בן אר"י הנמצא בחז"ל

בן אר"י הנמצא בחז"ל בשמיני עצרת, אם מנהג המקום קבוע בסוכה ביום זה, יאכל עמהם, אבל במקום שיש מנהגים שונים רשאי לאכול בתוך הבית. [הגרש"א זצ"ל (שם אות כא)].

אכילה בסוכה אחר החג

אם רוצה לאכול בסוכה אחר החג א"צ לפחות בה, דלא נראה כמוסף רק ביום שמיני מפני שהוא סמוך לחג. [רמ"א (סי תרסח) ומ"ב (ס"ק) ח.].

ספר תורה שנפל

להתענות על נפילת ס"ת

נהגו להתענות על ספר תורה שנפל (אפילו בתוך נרתיקו) מפני כבוד התורה. [מ"א (סי מד ס"ק ח) ע"פ משפטי שמואל (סי יב), ומ"ב (סי מ ס"ק ג). ועי' באמרי אש (אוי"ח סי ח), בדברי חיים (יו"ד סי טג) וברב פתחים (א"ח או"ח סי כח) שהביאו סמך לזה ממשי בירושלמי (סוטה פ"ז הי"ד) ופי' הרמב"ן (פי כי תבא זו כו) שהחזן שאינו מקים את ס"ת להעמידן כתקנן שלא יפולו וכו'. ומכיוון שחזן הכנסת היה אחראי לדבר זה, מן הראוי לו להתענות, כד' שיצא מכלל אדור, ויהיה בכלל ברוך].

החיובים להתענות

י"א שרק מי שנפל ממנו הס"ת צריך להתענות. [שו"ת מהר"י הכהן (סי לו), שו"יב (יו"ד סי רפב אות ד), חיים שאל (ח"א סי ב).] וכן מצד הצ"ח (ח"ה סי א פ"ד)]. וי"א שכל אלו שראו הנפילה חיובים להתענות. [עיקרי דינים (אוי"ח סי ב אות טו) ופחד יצחק (ע"ד סו"ת אות ס)]. וי"א שכל הנוכחים במקום צריכים להתענות. [האלף לך שלמה (סי שסא) ואמרי אש (שם)]. ועיי"ש דמי שהעמיד ס"ת שלא כתקנו ועיי"ז נחל אפי' בשגוג ברוך צ"ל. וחרב פעלים (ח"ד או"ח סי כח) כתב שגם מי שגרם להפלתו עליו לצום. ועי' בצ"ח (ח"ה סי א פ"ד)]. וי"א שכל אלו שיש להם חלק בביהכ"ז צריכים להתענות אף שלא ראו הנפילה. ולמעשה יש להקל לאלו שלא ראו הנפילה ורק על הראוין להתענות. [נאג"מ (ח"ג סי ג ד"ה נמצא דלג"א).] וכן פסק הגר"ש"א זצ"ל (נשא יוסף ח"ב סי י' חוח"א סי י). ובדעת תורה למפרשים" (סי מד) כתי' שהמנהג הוא שהראים מתענים].

נפל באינם

יש להתענות אף כשהיתה הנפילה באונס, ואפילו כשנפל רק ע"י גרמא בעלמא של אי זקירות. [נאג"מ (ח"ג סי י ג ד"ה ולשיטת רש"י) וצ"ח (ח"ה סי א פי"ז ד"ה ועיי"ז)].

נפל רק מיד אחת

אם לא נפל כל הס"ת מידידו ולא רק מידו אחת יש למקום לדון בזה ומהראוי להתענות, אבל הרעצה להקל נמי אין מזניחין אותו. [נאג"מ (אוי"ח סי ס"א) וחיים שאל (שם)]. וינצל (שסא) שמיקל בזה, וכתב דאף כי אין רא"י לדבר זכר לדבר הוי ממה דאמרין בסוף עירובין באגדו בידו ומוכח דבאגדו בידו לא נחשב הנחה ע"ק, ע"כ. ובית יצחק (יו"ד סי קסה) משמע שאף בכ"ה"ג יש להתענות].

נפל חלק מהס"ת

ס"ת שנפל לארץ ולא נפל כולו רק ראשו אחד דינו כנפל לגמרי. [דרכי חיים ושולם (סי תתקסג).] ודבר"י צ"ב (יו"ד סי קפד) כתי' נמי כן ע"פ האמרי אש (שם) והאבני דגד (יו"ד סי קיז). וכן דעת הבית יצחק (שם) כי אף בכ"ה"ג מקרי ביוזן לס"ת. דעת הגר"ש"א זצ"ל (נשא יוסף ח"ב סי י') שיש להחמיר לצום. וכן נקט הצ"ח (ח"ה סי ה פ"ט)].

ס"ת פסול

ס"ת פסול שנפל לארץ דינו כס"ת כשר שנפל. [חיים שאל, בית יצחק ודרכי חיים ושולם (שם)].

נפל בעורדו מחזיק ס"ת

כשהניש שמחזיק את הס"ת נפל אבל הס"ת נשאר בידו עומד, יש להקל בזה. ומ"מ יתן האדם שנפל פדיון תענית לת"ת לילדים לומדי למדי קדש, ובזה יכופר וסר עונו, וינצל מכל רע ח"ו. [הר צבי (אוי"ח ח"א סי מ).] ועי' בצ"ח (ח"ז סי לג) שכתב שאם נפלו ס"ת ובנ"א על הרצפה יש להקדים להרים את הס"ת מהארץ כבדי שלא תהא מוטל בביוזן ולא מיבעיא אם האיש איננו תיח' בדבדאי לא לעשות כזאת, אלא אפילו אם האיש הוא תיח' אפ"י יש להקדים ג"כ הרמת הס"ת].

כמה ימים יש להתענות

א"י שיש להתענות בה"ח. [שו"ת הריב"ם (סי כז) אמרי אש (שם) והעיקר הדי"ט (יו"ד סי כו) מביא לגזור תענית תיבה)]. וי"א שיש להתענות רק יום אחד. [שו"ת המ"ץ (סי ח) וחיים שאל (שם)]. וי"א שמי שנפל מידו יתענה בה"ב וכל הקהל יום אחד. [בית יצחק (שם) ודרכי חיים ושולם (שם)]. ולמעשה די להתענות יום אחד לכל החייבים לצום. [האלף לך שלמה (סי שסא)].

שאר ספרים

אם נפלו מידו תפילין, עליו להתענות. [מ"א (סי מד ס"ק ח). ועי' בחיים שאל (שם) שכת' דכיון דלא נזכר בש"ס ופוסקים דיתענה מי שנפלו מידו התפילין יש להקל בתשושי' כח ובמקום תענית זה יתנו צדקה לכפרתם]. ואם נפלו בנרתיקן פטור ומ"מ יתן פרוטה לצדקה. [מ"א (סי מ) ומ"ב (סי מ ס"ק מ)]. מזוזה שנפלה מידו א"צ להתענות כי קיל קדושתה מתפילין. [גב חיים (ח"ג סי קלא) הובא במהרש"ם (ח"ב סי רסד)]. וכן על מגילה שנפלה א"צ להתענות. [אפרקסתא דעניא (סי כד) דלא גרע ממזוזה וכ"ש מגילה שאין בה הזכרות]. וכן על שאר ספרים אפילו הכתובים על קלף. [ע"י בארחות חיים (ספינאג סי מ ס"ק א) ובבאר משה (ח"ג סי ח)].

גובה הנפילה

אף אם נפל הס"ת ממקום נמוך צריך להתענות אלא אם כן נפל פחות מגובה שלשה טפחים שא"צ להתענות, כיון דקיי"ל דכל פחות משלשה כלבד דמי וכמונחת על ארעא דמיא. ומ"מ יש ליתן פרוטה לצדקה כמו באם נפלו בתוך הכיס. [כ"ח"ח (סי ג אות ז) לענין תפילין. וכתב הקצ"ח (ח"ה סי א פ"ט)]

לפרות התענית

אותן ב"נא הלחשים שאין יכולים להתענות, יפדו התענית לפי נדבת לבבם ולפי ערכם או כאשר רצונית עליהם האב"ד. [דברי חיים (ח"א יו"ד סי יגט), חיים שאל, בית יצחק ודרכי חיים ושולם (שם).] ובתי' החיים שאל (שם) שאם נפל תפלין מיד תיח', ואם יתענה יהיה ממעט בת"ת, יתן צדקה לכפר עון זה. שגדולה צדקה שמפירת אפילו במזיד, קו"ל לשונג או אונס. אבל למי שנפל מידו ס"ת אין להקל].

הקפות שניות

יש נוהגים לעשות גם במוצאי שמחת תורה הקפות שבע פעמים כמו ביו"ט. [כ"ה"ה (סי תרסט אות ל) ע"פ האר"י ז"ל. ועיי"ש בשם לרדו אמת (לחיד"א ס"ס"י כז) שהתקבול המופלא מהר"ש שרעבי זל"ה היה מקיף חז"ל אחר ערביה, לפני מוסף, במנחה ובמוצאי יו"ט והיה אומר שיש ידיון עליון בזה, ע"כ. וכתב מהר"ח"ו (שער הכוונות דף קי"ד ע"א), ראיתי למורי האר"י זצ"ל שהיה נוהר מאוד במנהג ההקפות בליל מוצאי חגג אחר תפלת ערבית, והיה מקפיד לעשות שבע הקפות שלמות, וזאת מלבד ההקפות של יום חגג, וכשהלך במוצאי חגג לבית הכנסת, היה רוצה שנתאחר בהקפתה, היה חוזר להקיף עמהם, ע"כ]. וי"א שצ"ל להוציא ס"ת לרחובה של עיר. [מועדים ומנינים (ח"ו סי עט)].

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "דברים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. הניכר ישיבות רמון ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

העלון נתרם לע"ז מרדכי מנחם מנדל בן אברהם יעקב זצ"ל – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503

© שמעתא עמיקתא – להצטרפות לרשימת התפוצה בדוא"ל יש לשלוח בקשה לכתובת: **amikta@amikta.co.il או **amikta571@gmail.com****

